

AZƏRBAYCAN AUDİTORİYASINDA BRİTANIYAŞÜNASLIQ FƏNNİ VƏ ONUN TƏDRİSİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

Səadət Əliyeva

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: Saadat.Aliyeva@au.edu.az

Xülasə. Məqalədə ali məktəblərdə ingilis dili müəllimi və tərcümə (ingilis dili) ixtisasları üzrə bakalavr və magistratura pillələri üzrə kadr hazırlığında ölkəşünaslıq (britaniyaşünaslıq) fənninin təhsilin müasir inkişaf meyillərinə uyğun şəkildə tədrisinin nəzəri-metodoloji məsələləri tədqiq olunmuşdur. Tələbələrin xarici dilləri peşəkar səviyyədə mənimsəməsi üçün zəruri olan elmi, lingvodic, metodik və praktik aspektlər nəzərdən keçirilmişdir. Ali məktəb sistemində, o cümlədən xarici dillər üzrə müəllim və tərcüməçi kadrların hazırlığında tələbələrin ölkəşünaslıq fənni üzrə reseptiv və produktiv nitq fəaliyyətinə, lingvodicətiyə yiyələnməsi, eyni zamanda ixtisas ölkəsi üzrə ekstralingvistik məlumatı, kulturoloji və antropoloji faktorları mənimsəməsi üçün zəruri olan bilik və bacarıqların qazanılması, britaniyaşünaslığın Azərbaycan dili, tarixi, mədəniyyəti, mentallığı ilə müqayisəli dərki və tədqiqinin yolları, bütövlükdə britaniyaşünaslıq fənninin Azərbaycan auditoriyasında tədrisinin ölkəşünaslıq baxımından nəzəri-metodoloji parametrləri təhlil və şərh edilir.

Açar sözlər: Ölkəşünaslıq, britaniyaşünaslıq, azərbaycanşünaslıq, ölkə tarixi, mədəniyyət, coğrafiya, nəzəriyyə, metodologiya, etnolingvistika, mədəniyyətlərarası kommunikasiya.

BRITISH STUDIES IN THE AZERBAIJANI ACADEMIC CONTEXT AND THE THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ITS TEACHING

Saadat Aliyeva

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article examines the theoretical and methodological issues related to the teaching of the country studies (British Studies) course in accordance with contemporary educational development trends within the training of specialists at the bachelor's and master's levels in English language teaching and translation (English) programs at higher education institutions. It reviews the scientific, linguodidactic, methodological and practical aspects necessary for students to acquire foreign languages at a professional level. Within the system of higher education - particularly in the preparation of teachers and translators of foreign languages - the study analyzes and interprets the knowledge and skills required for students to master receptive and productive speech activities in the country studies course, to acquire linguodidactic competencies, as well as to develop extralinguistic knowledge,

БРИТАНИСТИКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ АУДИТОРИИ И ЕЁ ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ

Саадат Алиева

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье исследуются теоретико-методологические вопросы преподавания страноведения (британоведения) в соответствии с современными тенденциями развития образования при подготовке кадров по направлениям “преподавание английского языка” и “перевод (английский язык)” на уровнях бакалавриата и магистратуры. Рассматриваются научные, лингводидактические, методические и практические аспекты, необходимые для профессионального овладения иностранными языками. Анализируются пути формирования у студентов системы знаний и навыков, необходимых для развития рецептивных и продуктивных видов речевой деятельности по страноведению, освоения лингводидактики, а также получения экстралингвистической информации, усвоения культурологических и антропологических факторов, связанных со страной специализации. Обоб-

cultural and anthropological awareness pertaining to the target country. Furthermore, the article discusses ways of comprehensively understanding and presenting British Studies in comparison with the Azerbaijani language, history, culture and mentality and elaborates on the theoretical-methodological parameters of teaching British Studies in the Azerbaijani academic context from the perspective of country studies.

Keywords: Country studies, British studies, Azerbaijani studies, national history, culture, geography, theory, methodology, ethnolinguistics, intercultural communication.

щённо интерпретируются теоретико-методологические параметры преподавания курса британоведения в азербайджанской аудитории, включая его сопоставительное осмысление и представление в контексте азербайджанского языка, истории, культуры и ментальности.

Ключевые слова: Страноведение, британоведение, азербайджановедение, история страны, культура, география, теория, методология, этнолингвистика, межкультурная коммуникация.

1. Giriş

Postsovet dövründə xüsusi aktualıq kəsb etmiş ölkəşünaslıq fənninin xarici dillərdə və xarici dillər üzrə təhsil alan ali məktəblərin tələbələrində, ilk növbədə filologiya, xarici dil müəllimliyi və tərcüməçilik üzrə təhsil alan tələbə kontingentinə tədrisinin zəruriliyini artıran əsas amillər müasir dövrdə informasiya məkanının qloballaşması, ümumi internet şəbəkəsinin formalaşması, xarici dillərin artıq məişətə, ailə həyatına daxil olması və eləcə də təhsil məkanının və elmin beynəlmilləşməsi, ortaq əmək bazarının yaranmasıdır. Bu amillərin təsiri nəticəsində xarici dillər yalnız informativ, didaktik vasitə deyil, müxtəlif ixtisaslar üzrə təhsil alan tələbələrin, magistrların, doktorantların yeni elmi-tədqiqat üsullarına, müasir tədqiqatlara, informasiyaya yiyələnmə bilməsi üçün vacib olan biliyə, məlumata, beynəlmilləl təhsildə və əmək bazarında müvafiq vərdiş və bacarıqlara sahib olmasına imkan verən mühüm və əslində yeganə amildir. Postsovet məkanında bu amil xüsusilə aktualdır. Belə ki, sovet dövründə orta və ali məktəblərdə ingilis və rus dilinin tədrisi sovet beynəlmilləlçiliyi meyarları ilə eyni zamanda ideoloji mühit, siyasi sistem və sovet əxlaq kodeksinin meyarları əsasında tədris olunurdu. Buna görə də orta və ali məktəblərdə dil tədrisində müxtəlif sovet xalqlarının mədəniyyət, milli mentalıq baxımından inteqrasiyası önə çəkilmirdi.

Müstəqillik dövründə Ulu Öndər Heydər Əliyev azərbaycançılığı milli məfkurə, ölkəmizdəki bütün xalqları birləşdirən ideoloji meyar kimi təsbitlədikdən sonra elm və tədris sahələrində də ciddi yeniliklər baş verdi və ölkəşünaslığın da vüsətli inkişafı başladı. Məhz bu dövrdə yerli mütəxəssislərin hazırladığı və milli ənənə və mədəniyyətə, eləcə də mədəniyyətlərarası kommunikasiyaya uyğun xarici dil, tarix, ədəbiyyat dərsləkləri meydana çıxdı. Lakin hazırda ali məktəblərdə xarici dillərin tədrisində ölkəşünaslıq və ya linqvoölkəşünaslıq ayrıca fənn kimi tədris olunsada, coğrafi, tarixi, ədəbi, mədəniyyətşünaslıq və digər elm sahələrini əhatə edən bu fənnin müstəqil elm sahəsi kimi konkret məqsəd və vəzifələrinin, eləcə də elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının tam aydınlaşdığını iddia edə bilmərik.

Məqalədə mürəkkəb və daim dəyişən, yeniləşən metodoloji, nəzəri və praktik məsələlərin tam həlli iddia edilmir. Özlüyündə xarici dillərin ənənəvi tədrisindən fərqli olaraq, ölkəşünaslıq və xüsusən də bu fənnin ana dili və xarici dillər üzrə müqayisəli aspektlərinin

yetərli nəzəri-metodoloji aspektlərinin dolğun formalaşması üçün çoxşaxəli, fərqli elm sahələri üzrə mütəxəssislərin cəlb olunması ilə kompleks və kollektiv tədqiqatların və praktik tədris fəaliyyətinin, ilk növbədə, ölkəşünaslığın məqsəd və vəzifələrinin müəyyənəlməsi zəruridir.

2. Ölkəşünaslığın tədrisinin əsas istiqamətləri, məqsəd və vəzifələri

Mövcud reallıqda ölkəşünaslıq müxtəlif universitetlərdə hazırlanmış fənn proqramları və tədris resursları əsasında tədris olunur. Lakin ölkəşünaslığın sadəcə tədris fənni kimi məhdudlaşdırılması bu fənnin və eyni zamanda xarici dillərin, xarici dillər üzrə ölkəşünaslığın tədrisində ciddi əngəllər yaradır. Ölkəşünaslığın həm fənn, həm də elm sahəsi kimi təkamülü üçün ilk növbədə, bu anlayışın fəlsəfi-metodoloji əsasını təşkil edən epistemoloji səciyyəsinə aydınlaşdırmaq, növ tərkibini təsnif etmək lazımdır. Bu baxımdan ilk növbədə azərbaycanşünaslıq üzrə elmi-didaktik bazanın yaradılması xüsusilə aktualdır. Belə ki, bu fənn ölkə üzrə mühüm informasiya və biliklər verir, mənəvi dəyərləri aşılrayır və beləliklə şagirdlərin, tələbə gənclərin vətəndaş kimi formalaşmasına xidmət edir. Buna görə də bu mərhələdə universitetlərdə, o cümlədən Azərbaycan Universitetində toplanmış təcrübənin ümumiləşdirilməsi, mütəxəssislərimizin ortaq məxrəcdən ümumi konsepsiyaya əsaslanan tədris resurslarının hazırlanmasını daha səmərəli hesab edə bilərik [14].

Ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq) məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq bu elmi istiqamətlərə bölünür: *coğrafi-iqtisadi, tarixi, arxeoloji, ədəbi, siyasi-ictimai, didaktik-tədris*.

Coğrafi-iqtisadi ölkəşünaslıq. Coğrafi-iqtisadi ölkəşünaslıq öyrənilən ərazinin, diyar və ölkənin təbiətinin, əhalisinin, təsərrüfatının, relyefinin, etnoqrafiyasının, toponimlərinin tam və hərtərəfli, dinamik təkamüldə, tarixi və yerli, müqayisəli xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla kompleks tədqiqindən ibarət sahəsidir. Coğrafi-iqtisadi ölkəşünaslığın vəzifələri:

- Müəyyən ərazinin, diyarın təbiəti, relyefi, əhalisi, təsərrüfatı, iqtisadiyyatı və sairə bu kimi anlayışlar haqqında obyektiv məlumat və coğrafiya elminin məlumat bazasından birini təşkil edən xalq təsəvvürləri haqqında material toplayır, tədqiqat aparır, elmi bilik və məlumat verir;

- İnsanın təbiətə təsirini və təbiəti qorumaq, sakinlərdə məsuliyyət hissi yaratmaq yollarını öyrənir;

- Coğrafi ölkəşünaslıq üzrə tədqiqatlarda ərazidəki təbiətin ümumi səciyyəsi, sakinlərin təsərrüfat və sosial fəaliyyətinin təbiətə təsiri və onlar arasında əlaqə müəyyənəldirilir və digər bu kimi məsələlər öyrənilir.

Tarixi ölkəşünaslıq. Ölkəşünaslığın bu sahəsində ölkənin, müəyyən diyarın keçmişi, tarixi inkişaf mərhələləri, abidələri öyrənilir. Bu halda konkret araşdırma ilə yanaşı, ərazinin tarixi haqqında məlumatın tədrisi və tərbiyəvi məqsədlərlə cəmiyyətdə yayılması da tədqiqat məqsədlərindən biridir. Tədqiqatın əsas obyektləri, tarixi-mədəni əhəmiyyəti olan məkanlar, tarixi hadisələr, görkəmli şəxslərlə bağlı abidələrdir. Tarixi ölkəşünaslığın tədqiqat istiqaməti və üsulları: arxeologiya; genealogiya; metrologiya; paleoqrafiya; epiqrafika; mətnşünaslıq;

xronologiya; heraldika; numizmatika (sikkələri öyrənən elm sahəsi); siqilloqrafiya (möhürşünaslıq) və s.

Arxeoloji ölkəşünaslıq, əsasən, tarixi ölkəşünaslıqla ortaq bir sahədir və məskənləri, şəhərləri, qalaları, qəsrləri, məzarlıqları, inanc yerlərini və təbiət abidələrini öyrənir.

Ədəbi ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq). Bu sahə ölkənin və ya müəyyən diyarın ədəbi mühitinin, dil prosesinin, görkəmli şair və yazıçıların həyat və yaradıcılığının, ev muzeylərinin, folklor mətnləri, aşıqlar, məşhur şəxsiyyətlər haqqında məlumat, rəvayət, əfsanə və rəvayətlərin, əlyazmalarının, həvəskar folklor antologiyalarının, xalq toponimikasının və dialektlərin, unikal dil hadisələrinin və leksemlərinin, dil əlaqələrinin aşkarlanması və qeyd edilməsinə yönəlib.

Siyasi-ictimai ölkəşünaslıq. Azərbaycanın əzəli torpaqlarının işğalı və tarixən digər ölkələrə verilməsi ilə bağlı həmin vətən torpaqları haqqında diyarşünaslıq materiallarının və bədii əsərlərin toplanması və şərh edilməsi; eləcə də İkinci Qarabağ müharibəsi nəticəsində ərazilərimizin azad edilməsi və suverenliyimizin tam bərpası kontekstində siyasi, hərbi, diplomatik sahələrdə münasibətlərin şərh; hərbi-vətənpərvərlik tərbiyə məqsədilə Azərbaycanın üzləşdiyi erməni işğalı nəticəsində həlak olmuş şəhid məzarlıqlarının və ailələrinin ziyarəti, şəhidlər və qazilər haqqında toplanmış məlumat əsasında tələbə tədqiqatı və esse yazılması; Azərbaycanın üzləşdiyi müharibə və Ali Baş Komandan, Müzəffər Prezident İlham Əliyevin sərkərdəliyi ilə tarixi zəfərimiz haqqında materialların müəllimin rəhbərliyi ilə toplanıb xarici dillərə tərcümə edilib yayılması; Azərbaycan Respublikasında tolerantlıq və multikulturalizmin şərh edilməsi; Qərbi Azərbaycan haqqında materialların toplanması; Qərbi Azərbaycan icmasının nümayəndələri ilə görüşlər və tələbə tədqiqatının yazılması; Cənubi Azərbaycan haqqında bədii ədəbiyyatın və folklor mətnlərinin öyrənilməsi və təbliği bu mövzuda xarici dillərdə materialların hazırlanması və yayılması.

Didaktik-tədris ölkəşünaslığı. Tədris prosesində gerçəkləşən didaktik ölkəşünaslıq baza dili və tədris olunan xarici dilin aid olduğu ixtisas ölkəsinin və ya ölkələrinin tarixinin, siyasi sisteminin, geosiyasi mövqeyinin, qanunvericiliyinin, inzibati quruluşunun, mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, etnik dəyərlərinin, Azərbaycanla əlaqələrinin tədqiqi və Azərbaycan xalqına və dilinə xas uyğun anlayışlarla müqayisəsindən ibarətdir: dövlətlərarası münasibətlərin linqvistik təminatı sahəsində bilik və bacarıqların, linqvistik bazanın mənimsənilməsi; mədəniyyətlərarası kommunikasiya nəzəriyyəsinin və praktik vərdişlərinin mənimsənilməsi; kvantitativ və sinergetik linqvistika vərdişlərinin mənimsənilməsi; ölkəşünaslıq aspektində müqayisəli tədqiqatlarda korpus və kompüter dilçiliyinin mənimsənilməsi və müqayisəli tədqiqatlarda tətbiqi; Böyük Britaniyanın dövlət quruluşu və konstitusiyası, Böyük Britaniyada dövlət rəhbəri haqqında biliyə yiyələnməsi; Böyük Britaniyanın mədəniyyəti, təhsili və Azərbaycanla tarixi əlaqələrinin ilk (XIX-XX əvvəlləri) və müasir mərhələsinin müqayisəli tədqiqi; Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin demokratik dövlət təsisatlarının, ictimai-mədəni nailiyyətlərinin Şərq və Qərb ölkələri ilə müqayisədə ilk nümunə hesab olunan anlayışları ilə bu sahədə Britaniya təsisatlarının müqayisəli təhlili [2].

3. Ölkəşünaslıq fəaliyyətinin təşkilati formaları

Ölkəşünaslıq ekspedisiyası və elmi-tədris fəaliyyətinin əsas təşkilati formaları, əsasən, bunlardır: dövlət səviyyəsində təşkil olunan ölkəşünaslıq fəaliyyəti; təhsil müəssisəsi tərəfindən təşkil olunan ölkəşünaslıq fəaliyyəti; ictimai ölkəşünaslıq fəaliyyəti.

4. Ölkəşünaslıq fəaliyyətinin metodoloji və nəzəri əsasları

Ölkəşünaslığın çoxsəpkili nəzəri-metodik əsasları, qeyd etdiyimiz kimi, əsasən, komparativistika, tarixi-müqayisəli və tarixi-tipoloji tədqiqat metodologiyası və buna uyğun nəzəri bazanı əhatə edir.

Ölkəşünaslıq baxımından tədrisdə aktual olan amil britaniyalıların və azərbaycanlıların milli şüur və etnik mentalitetini, dil konseptlərini, xalqların dilə və dilin xalqlara münasibətini, psixolinqvistik və neyrolinqvistik, etno-mədəni aspektlərlə bağlı faktorlar və xüsusiyyətlər, yəni xalqların etnolinqvistik şüurunu müəyyənləşdirən amillər araşdırılmalı, bu anlayışların etnik psixologiya və davranış etiketində, etnopoetik dünya mənzərəsində, yazılı və şifahi mətnlərdə, mətnlərin etnopoetik və geopoetik semantikasında təzahürləri adekvat qavranılmalıdır.

Onu da deyək ki, zirvəsi XII əsrdə Nizami Gəncəvi yaradıcılığına təsadüf edən Şərq-İslam İntibahında da dünyaya müasir ölkəşünaslığa xas kompleks münasibət aşkarlanmış Nizaminin “İsgəndərnamə”, “Yeddi gözəl” əsərlərində müxtəlif ölkələrə xas anlayışları, personajları, predmetləri müqayisəli təsvir etmişdir. Bu ənənə sonrakı dövrlərdə, o cümlədən maarifçilik dövründə Azərbaycan yazıçı və şairləri, dramaturqları avropalıları ədəbi əsərlərinə gətirmiş, fərqli psixologiyalı, danışqıq tərzli insan tiplərini müqayisəli təsvir etmişlər. Lakin ölkəşünaslığı yalnız dilçilik və ya mədəniyyətsünaslıqla məhdudlaşdırmaq məqbul deyil. Ölkəşünaslıq geniş, dilçilikdən tarix, hüquq, iqtisadiyyat, mədəniyyət və sairə qədər uzanan, milli şüuru, etnik psixologiyanı bütövlükdə əks etdirən bir elm sahəsidir və buna görə kompleks, müxtəlif elmi-tədqiqat metodlarını ehtiva edən tədqiqat sahəsidir. Ölkəşünaslıq müəyyən cəhətdən Britaniya filosofu K. Popperin “üçüncü dünya hipotezi” adlandırdığı anlayışla səsleşir. Məşhur filosof K. Popperin fikrincə, bizim mövcudluğumuz üç müstəvidən ibarətdir: birinci - obyektiv biliklər aləmi; ikinci - subyektiv təcrübə aləmi (gündəlik davranış mühitinin təcrübəsi); üçüncü - kitablarda, kompüterlərdə və digər informasiya daşıyıcılarında toplanmış və öz maddi təcəssümü ilə birinci aləmə daxil olan biliklər [20, s.6]. Buna görə də ölkəşünaslığın, o cümlədən britaniyaşünaslığın tədqiqində və tədrisində sırf dilçilik metodologiyasından istifadə yetərli deyil və XIX əsrdən başlayaraq Avropa filoloji fikrində formalaşmış antropoloji və geopoetik tədqiqat metodlarından istifadə məqsədəuyğundur. Bu baxımdan Azərbaycan və Britaniya ölkəşünaslığının tədqiqində Azərbaycan ölkəşünaslığından fərqli mühüm bir xüsusiyyəti - Britaniya imperiya şüurunun milli kimlik şüuruna təsirini nəzərə almaq lazımdır. XX və XXI əsrlərin qovşağında Britaniyada qlobal siyasi-hərbi proseslər fonunda ingilis milli kimlik şüurunda, ictimai, elmi, ədəbi-estetik şüurda və mədəniyyətdə, o

cümlədən ədəbiyyatda, musiqidə, sənətdə mühüm amil olaraq, ingilislik (“englishness”) konsepti aktuallaşdı. Mədəni-estetik əhəmiyyəti ilə yanaşı, milli kimlik şüuruna da təsir edən “ingilislik” (“englishness”) konsepti britaniyalılıq konseptindən məzmunca məhdud olsa da, yeni siyasi-ictimai kontekstdə ingilis milli kimliyi baxımından daha aktual idi və buna görə də “ingilislik” (“englishness”) konsepti yalnız mədəni-ictimai, dini, mədəni, etnolinqvistik deyil, siyasi məzmunu ilə də diqqəti cəlb etdi və ingilis milli kimliyinin, eyni zamanda siyasi konyunkturının mühüm ünsürü olaraq aktuallaşdı [3].

Hazırda “ingilislik” (“englishness”) konsepti ingilis milli kimlik şüurunun və siyasi fikrinin konseptual və bədii ifadə formalarından biri kimi meydana çıxır, mədəni-estetik fenomen olmaqla yanaşı, həm də müasir ingilis milli identiklik şüurunun təməllərindən biri olaraq aktuallaşır [12].

Dini, mədəni, tarixi, siyasi mifologemlərin mühüm rol oynadığı bu konsepsiyanın aktuallığı və geniş semantikasi onu müasir siyasətin tərkib hissələrindən biri etmiş [3] və ingilis milli identikliyinə yaradılması vasitəsinə çevirmişdir [16]. Lakin yüz illərin imperiya ənənəsi, britaniyalılıq təfəkkürü olan müasir Britaniyanın ictimai şüurunda və mədəniyyətində britaniyalılıq və ingilislik arasında paralellik və bəzən təzadə də rast gəlmək olur. Bu proses elmi, bədii, siyasi ədəbiyyatda müzakirə edilir.

Hətta yüz illərlə dünyanın siyasi xəritəsini cızmış bu imperiyada milli kimlik barədə sual qoyulur [19, s.8-22] və hətta “İngilis Milli İdentikliyinə yaradılması” bir vəzifə kimi irəli sürülür [16]; müasir ingilis ədəbiyyatında “Çətin ingilisliyin rebrendinqi və yenidən yazılması” gərəkli hesab edilir [6].

Yeni dövrün nəhəng imperiyası olmuş Britaniya ədəbiyyatında və milli şüurunda isə sivilizasiya prosesləri, əsasən, tarixi mərhələlərin qovşağında - kolonial, postkolonial mərhələlərdə və müasir messianlıq şüurunda axtarılır. Beləliklə, bəşəri messianlıq anlayışı və bununla bağlı müəllif mifləri ortaya çıxır, bədii mətnlərdə ideoloji aspekt aktuallaşır. Britaniyanın messianlıq ideyası yeni ideoloji miflərin yaranmasına gətirib çıxarır. Buna görə də tədqiqatçılar haqlı olaraq göstərir ki, ingilis ədəbiyyatı, xüsusən postmodernizmi “yüksək dərəcədə ideolojidir; C. Faulz, P. Ekroyd və H. Svift, C. Barnsın “Floberin tutuquşu”, A. Bayattın “Matiss haqqında əhvalatlar”ı və bir çox digər əsərlər ideyalarla doludur və bunların sırasında ən əsaslarından biri - sivilizasiya konsepsiyasıdır” [21, s.138]. Lakin ədəbiyyatlar arasında tarixin ədəbi dərkində oxşar ideoloji təfsirə rast gəlmək mümkündür. Bu xüsusiyyət Azərbaycan yazıçılarından tarixi yenidən yazmağa cəhd edən İsa Muğannanın “İdeal”, tarix və milli kimliyin mifopoetik təfsiri verilən Yusif Səmədoğlunun “Qətl günü”, Kamal Abdullanın “Yarımqıq əlyazma”, “Sehrbazlar dərəsi”, Mövlud Süleymanlının “Köç” kimi əsərlərində mifopoetik tərzdə aşkarlanır. İngilis yazıçıları C. Faulz, P. Ekroyd və H. Sviftin, A. Bayattın “Matiss haqqında əhvalatlar”, Antonia Byattın “Mələklər və həşəratlar” (Byatt, Antonia. Angels and Insects. Vintage (L.), 1995) kimi əsərlərində, xüsusən C. Barnsın “10 və 1/2 Fəsillərdə Dünya Tarixi” [3] romanlarında isə mistik-fəlsəfi həllini tapır. Bu aspektlərin

müqayisəli şərh müasir ədəbiyyatda və ədəbi ölkəşünaslıqda müəyyən tipoloji analogiyaların geniş təhlilinə imkan yaradar.

Bradford R. Julian Barnesin İngiltərə, İngiltərə və Julian Barnesdəki İngilislik. Müasir tənqidi baxışlar. Ed. Sebastian Groes və Peter Childs tərəfindən. London. Nyu York, 2011, 165 s. adlı kitabı gösründüyü kimi artıq ölkəşünaslığın aktual məsələsinə - milli kimlik şüuruna, ingilislik anlayışına toxunulur [7].

İdentiklik baxımından Culian Barnsin “İngiltərə, İngiltərə” [4] romanının xüsusi əhəmiyyəti var. Əsərin qəhrəmanları İngiltərə identikliyinə iki aspektini - daxili, sakinlərin identiklik şüurunu və kənar adamların, ilk növbədə turistlərin qavrayışını birləşdirərək, “İngiltərə” konseptini uğurlu kommersiya layihəsinə çevirməyə çalışırlar. Ser Cek Pitmen İngiltərənin ənənəvi simasını oxucuya və personajlara tanış, ənənəvi milli detalları əks etdirən atributlarla İngiltərənin formal, mahiyyətdən uzaq, turistləri cəlb edəcək şablon park modelini yaradır. Bu proses zamanı o, kommersiya maraqlarına zidd emosiyalar yarada biləcək detal və predmetləri ləğv edir. Milliliyin şablon, formal variantlarını saxlayır.

Tədqiqatlarda göstərildiyi kimi, bu motiv aktual ideoloji və milli kimlik məsələsidir [7]. Müasir ingilis ədəbiyyatında, Julian Barnesin “England, England” (“İngiltərə, İngiltərə”) [4] romanında əsərin baş qəhrəmanları bu qədim və qüdrətli dövləti, imperiyanı kommersiya proyektinə çevirir və mahiyyətini dəyişərək iki məqama ayırırlar - ölkə vətəndaşlarının milli ingilis kimliyi və keçmiş müstəmləkələrdən, başqa ölkələrdən gələn turistlərin yad kimliyi. Lakin problem bundadır ki, turistlərin bu kommersiya proyektində rolu maddi cəhətdən daha çoxdur və buna görə də ənənəvi yerli kimlik tədricən öz əhəmiyyətini itirir. Beləliklə, qloballaşan dünyada ingilislik məhdud yerli kütlə qavrayışında qapanaraq öz tarixi qlobal rolunu itirir, tarixilik istehlakçılığa çevrilir.

İngilis ədəbiyyatına xas bu motivi Azərbaycan yazıçıları Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”, “Otel otağı”, Elçinin “Mahmud və Məryəm” romanı və “Arılar arasında”, “Şekspir”, “Qatil”, “Cəhənnəm sakinləri”, “Teleskop” dramları, Sabir Əhmədlinin “Dünyanın arşını”, “Yasamal gölündə qayıqlar üzürdü”, “Azığa doğru”, “Axirət sevdası”, “Kef”, Afaq Məsudun “Sərçələr”, “Gecə”, Nəriman Əbdülrəhmanlının “Yalnız” kimi sosial-psixoloji mətnləri ilə tutuşdurmaq və ölkəşünaslıq baxımından müəyyən müqayisəli qənaətə gəlmək olar.

Nəticə. Göründüyü kimi, ali məktəblərdə ingilis dili üzrə filoloq və tərcüməçilərin hazırlanmasına yeni, qloballaşan dövrün reallıqları böyük təsir göstərir və dildə, ədəbiyyatda, mədəniyyətdə, siyasətdə təzahür edir. Buna görə də ölkəşünaslıq fənninin tədrisində bütün bu çoxşaxəli amillər nəzərə alınmalıdır.

Digər tərəfdən, ölkələr arasında yalnız oxşar deyil, fərqli aspektlər, o cümlədən zahirən fərqli, mətnaltı şəkildə oxşar momentlər tələbələrə müqayisəli metodla izah edilməlidir. Nümunə üçün ingilisliyin yuxarıda toxunduğumuz siyasi, ictimai, ədəbi aspektlərini Azərbaycanla müqayisəli, kontanimasiyalı müqayisəsini göstərmək olar. İngilislik britaniyalılığın müəyyən kontanimativ hissəsidir. Eyni məntiqi əlaqəni, siyasi mahiyyəti nəzərə

alınmaqla bu anlayışı azərbaycançılıqla müqayisə etmək olar. Azərbaycançılıq Ulu Öndər Heydər Əliyevin siyasi-ideoloji konsepsiyasına və Prezident İlham Əliyevin dövlətçilik siyasətinə uyğun olaraq türkçülüklə, dünyəviliklə, tolerantlıq və multikulturalizmlə bağlı anlayışdır. Bununla bərabər, siyasi-coğrafi reallıqda Azərbaycan həm də tarixi əraziləri bölünmüş, bir hissəsi olan Qərbi Azərbaycan qondarma Ermənistan Respublikasının tərkibinə daxil edilmiş ölkədir. Digər tərəfdən, tarixi Azərbaycanın cənub hissəsi İran İslam Respublikasının tərkibindədir. Bütün bu tarixi-siyasi, coğrafi reallıqlar ölkəşünaslığın tədrisində nəzərdə tutulmalı, xalqımızın milli şüurunun, azərbaycanlılıq anlayışının tərkib hissəsinə çevrilməlidir. Məhz bu halda haqqında danışdığımız bu fənn öz elmi, tədris, didaktik, tərbiyəvi funksiyalarını gerçək reallaşdırma bilər.

Ədəbiyyat

1. Acalov A. (1989), Azərbaycan folklorşünaslığının bəzi epistemoloji problemləri. Azərbaycan Folklorşünaslığı Məsələləri Mövzusunda Elmi Konfransın Materialları, 3-12.
2. Acalov A. (1990), Türk etnik-mədəni sistemi və folklor. Folklor və Mədəniyyət Mövzusunda Gənc Filoloqların VI Respublika Konfransının Materialları, 3-12.
3. Aughey A. (2007), The Politics of Englishness. Manchester University Press.
4. Barnes J. (1990), A History of the World in 10 and 1/2 Chapters. London: Picador, 309.
5. Barnes J. (1999), England, England. London: Picador, 266.
6. Boehme A.K. (2012), Challenging Englishness: Rebranding and Rewriting National Identity in Contemporary English Fiction. Università degli studi di Bergamo, 259.
7. Bradford R. (2011), Julian Barnes's England, England and Englishness in Julian Barnes. Contemporary Critical Perspectives. Edited by Sebastian Groes and Peter Childs. London. New York, 165.
8. Cəfərov N. (2005), Azərbaycanşünaslığın Əsasları. Bakı: Pedaqogika, 3.
9. Ədəbiyyat Nəzəriyyəsi: İnkişaf Mərhələləri və Problemləri, 2 cildə, 1-ci cild (2018), Bakı: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin inkişafı Fondu, 360.
10. Əfəndiyev P. (1992), Azərbaycan Şifahi Xalq Ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 477.
11. Əhmədov B. (2015), XX Yüz il Azərbaycan Ədəbiyyatı: Mərhələlər, İstiqamətlər, Problemlər. Bakı: Elm və təhsil, 552.
12. Featherstone S. (2009), Englishness: Twentieth Century Popular Culture and the Forming of English Identity. Edinburgh University Press.
13. Hacı A. (2010), Kamal Abdulla: Seçimin Morfologiyası. Bakı: Mütərcim, 132.
14. Hacı A. (2011), Ədəbiyyatşünaslığın Tarixi və Metodologiyası. Bakı: Mütərcim, 32.
15. Hacıyev A. (2010), Ədəbiyyatşünaslığın Əsasları. Bakı: Mütərcim, 382.
16. Kumar K. (2003), The Making of English National Identity. Cambridge University Press.
17. Quliyev Q. (2014), XX Əsr Ədəbiyyatşünaslıq Konsepsiyaları. Bakı.
18. Quliyev Q. (2017), Multukulturalizmin Əsasları. Bakı.

19. Renan E. (1990), What is a Nation? Translated by Martin Thom, BookNation and Narration, 8-22.
20. Мироненко Н.С. (2001), Страноведение: Теория и Методы. Москва: Аспект-Прес.
21. Соловьева Н.А. (2006), Английский роман в эпоху постмодерна. Человек: Образ и Сущности, No.1, 136-154.